

Sovyetler Birliği'nde Komünist İdeolojinin Eğitime Yansımaları: 1920'li ve 1930'lu Yıllar

Burcu ÖZDEMİR*

Öz

1917 devrimiyle Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler tüm dünyada büyük ses getirdi. Sosyalizm, ilk defa bir ülkede hayat buluyordu. Devrim, Bolşeviklerin önemli bir başarısıydı ancak buna zafer demek o dönem için henüz erkendi. Çünkü halkın büyük bir çoğunluğu devrim ideallerini benimsemiş olmaktan uzaktı. Bu nedenle asıl zafer sosyalist bir toplumun yaratılmasıyla mümkün olacaktı. Bunun için eğitim sisteminde köklü reformlara ihtiyaç vardı. Bu çalışmada, öncelikle Sovyet eğitim sisteminin kuruluşu ve bu süreçte karşılaşılan problemler hakkında genel bir bilgi verildi. Ayrıca 1920'li ve 1930'lu yılların siyasi anlayışı arasındaki farklılıkların eğitim alanına nasıl yansıdığı açıklandı. Ancak esas olarak, Sovyet toplumunun ideolojik dönüşümünde eğitimin nasıl bir rol oynadığı sorusuna cevap arandı. Anahtar Kelimeler: Sosyalizm, Komünizm, Sovyet Eğitim Sistemi, Sovyetleştirme.

Reflections Of The Communist Ideology On The Education In The Soviet Union: 1920s And 1930s

Abstract

When the Bolsheviks seized power in Russia after the 1917 revolution, this made a tremendous impression all over the world. For the first time socialism sprang to life in a country. Revolution was the major achievement of the socialists, but it would be quite early to call it a victory that time. Because a majority of the population was far from latching on to the ideals of the revolution. And consequently the real victory would be possible with the creation of a communist society, for which the education system needed to have radical reforms. This paper primarily focuses on the organization of Soviet education system and problems that are encountered in this process. The study also explains how political differences of 1920s and 1930s had reflection in the field of education. But this essay mainly explores the role of education in the ideological transformation of Soviet society.

Keywords: Socialism, Communism, Soviet Education System, Sovietization.

* Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü, ozdemirburcu85@gmail.com

GİRİŞ

Sovyet eğitim sistemi, en başından beri tek bir hedef üzerine kurgulanmıştı: yeni Sovyet insanının yaratılması. Lenin'e göre, yeni insanın davranış ve faaliyetleri kökten değişmediği sürece, sosyalizmden komünizme yumuşak bir geçiş mümkün değildi. Özellikle iş ve yoksulluk olgularına karşı sosyalist bir tavır, insan doğasının bir parçası haline gelmeliydi. Kapitalist düzendeki kâr anlayışının yerini hizmet anlayışının alması da psikolojik devrimin önemli bir özelliğiydi. Bu nedenle komünist eğitim sadece öğretmeyle sınırlandırılmamalı, bu eğitim aynı zamanda karakter eğitimi de kapsamalıydı (Koutaisoff, 1953: 129).

Sovyet insanının yaratılması sürecinde, kreşler ve anaokulu ile çok erken yaştan itibaren başlayan okul sistemi gençlerin karakterinin şekillendirilmesinde en önemli kurumdu. Nitekim Sovyet Eğitim Bakanlığı Sovyet eğitiminin nihai hedefinin, yeni neslin okuldan resmî ideolojiyi benimsemiş eğitimli birer genç insan, çalışkan ve mütevazı bir işçi, komünizmin ateşli bir savunucusu, yüksek ahlaklı bir insan, enternasyonalist ve ateşli birer vatansız olarak yetiştirilmesi olduğunu ifade etmişti (Evans, 1976: 221). Bu bakımdan tüm aileler, çocukları 7 yaşına gelmeden kreş ve anaokullarına göndermeye teşvik edildi (Judge, 1975: 132). Çünkü okula erken bir başlangıç, çocuğun dünya görüşünün komünist ideolojiye uygun olarak şekillendirilmesinde çok önemliydi. Bu bakımdan Sovyetler Birliği'nde 3-4 yaşlarındaki çocuklar için kreşler ve 5-6 yaşlarındaki çocuklar için anaokulları teşkil edildi (Kapar, 2016: 243).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) okullar çocuklara emek sevgisi, ateist bir hayat görüşü gibi Marksist-Leninist erdemlerin kazandırıldığı kurumlardı (Zickel, 1971: 245). Ancak yeni eğitim sisteminin kurulmasının ilk aşamalarında Sovyet yetkilileri bazı ciddi problemlerle karşılaştı. Sovyet tarihi uzmanlarından Fitzpatrick'a göre, aydın kesimin önemli bir kısmı anti-komünist görüşteydi, Rus aydınlarının büyük çoğunluğu da devrimci bir gelenekten gelmesine rağmen Bolşeviklere destek vermemişti ve öğrencilerin dahi büyük kısmı Ekim devrimine muhalifti. Petersburg ve Moskova'daki öğretmenler de muhalif gruptaydı. Benzer şekilde köylerde de Bolşeviklere karşı muhalif bir tutum hakimdi. İç Savaş dönemi (1918-22) boyunca köylerdeki aydın kesim büyük oranda Beyaz Ordu'ya destek vermişti (Fitzpatrick, 1982: 126). 1918'de Anti-Bolşevik Öğretmenler Birliği merkezle mücadeleye girmiş ve muhalif Beyaz Ordu taraftarları ile iş birliği yapmıştı. Bu durum, ilk yıllarda Sovyet yönetiminin onlara karşı sert tedbir almasına neden oldu (Fitzpatrick, 1982: 101). Bu dönemde yaşanan tasfiye ve firarlar nedeniyle, deneyimli öğretmenlerin sayısı hızla azaldı. Bu bakımdan yeni eğitim metotlarını uygulayacak deneyimli öğretmen kadrosu bulmakta zorluk yaşandı (Koutaisoff, 1953: 110). Ancak öğretmenlere yönelik bu tutum zamanla değişti. Komünist Parti Merkez Komitesi 1921 yılında yerel Parti teşkilatlarına, öğretmenlerin birer sabotajcı oldukları fikrinden vazgeçmeleri emrini verdi (Fitzpatrick, 1982: 101).

Yeni Sovyet devletinin acil çözüm bekleyen eğitim meselelerinden biri de komünist ideolojiye hizmet edecek yeni akademik kurumların teşkiliydi. Üniversitelerin büyük bir çoğunluğu devrim öncesi dönemden kalan kurumlardı. Haziran 1918'de kurulan ve Şubat 1936'ya dek varlığını sürdüren Komünist Akademi ilk kurulan komünist okullardan biriydi. Önemli komünist teorisyenlerin çoğu bu kurumun

bir üyesiydi. Bir diğer yeni kurum, 1921’de kurulan Kızıl Profesör Enstitüsü’yü. Bu kurumun amacı, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde komünist profesörlerin yetiştirilmesiydi. 1932’de SSCB’de 3.000’in üzerinde öğrencisiyle 12 Kızıl Profesör Enstitüsü vardı (Hosking, 1993: 241). Bu kurumlar dışında yeni neslin komünist eğitimi ve geleceğin Parti liderlerinin yetiştirilmesi için çeşitli şehirlerde komünist üniversiteler teşkil edildi. Bu üniversitelerin en meşhuru Moskova’daki Sverdlov Üniversitesi’ydi. Lenin, Stalin, Buharin gibi önemli isimler de burada dersler vermişti. Sverdlov Üniversitesi’ne yalnızca Parti üyesi olanlar alınıyordu. Nitekim Komünist Parti Merkez Komitesi’nin kararına göre, sadece en az beş yıllık Parti üyelerinin okula kabulü mümkündü (Fitzpatrick, 1992: 65).

Devrimin ilk yıllarında çözüm bekleyen diğer sorunlar, üniversite yurtlarının oldukça kalabalık oluşu ve savaştan zarar gören üniversite binalarında herhangi bir onarım yapılmamış olmasıydı. Bunlara ek olarak kütüphanedeki kitaplar ve yabancı dergilerin de acilen güncellenmesi gerekiyordu. Kitap ve dergiler için en son güncelleme 1914 yılından önce yapılmıştı (Fitzpatrick, 1992: 65).

Sovyet yönetimi bu sorunların çözümü ve komünist bir eğitim sisteminin kurulması için harekete geçti. Özellikle “kültürel devrim” olarak tanımlanan 20’li yıllar, eğitim sisteminde köklü değişikliklerin yaşandığı yıllardı.

1. SOVYET EĞİTİM SİSTEMİNDE KÜLTÜREL DEVRİM SÜRECİ

Sovyet eğitim sisteminin, “kültürel devrim” ya da “büyük deney” olarak adlandırılan bu ilk döneminde ilk ve ortaöğretimde önemli değişiklikler meydana geldi. Bu yıllardaki eğitim sloganı, “burjuva zincirlerden ve önyargılardan kurtulmak”tı. Bu slogan şu manaya geliyordu: eğitim alanında dinin etkisini ortadan kaldırmak ve öğretmen otoritesini sınırlandırmak. Bu eğitim anlayışı, öğrencilere büyük bir serbestlik tanıyordu (Rauch, 1967: 140). Nitekim ebeveyn otoritesi kapitalist bir gelenek olarak tanımlanıp reddedildi. Aile kurumunun okul ve devletle birlikte önemini yitireceği söylendi (Dewitt, 1968: 242). Figes’e göre Sovyet okulunun bu tarz bir eğitimden maksadı, Komünist Parti çocuklara bir çağrıda bulunduğu, onların gerekirse kendi anne ve babalarına karşı bile başkaldırıya hazır olmalarını sağlamaktır (Figes, 2007: 64). Bu süreçte ebeveynlerin yanı sıra öğretmen ve okul idarecilerinin de otoritesi sonlandırıldı. 16 Ekim 1918’de kabul edilen Eğitim Yasası ile okulların tam bir özerkliği ilan edildi. Buna göre okullar; öğretmen, öğrenci ve personel gözetmenlerinden oluşan okul konseyleri tarafından idare edilecekti. Devlet, sadece genel kontrolden sorumluydu (Lauglo, 1988: 289). 12 ve üstü yaş grubundaki öğrenciler, okul konseyine temsilci göndermek suretiyle okul yönetiminde aktif rol oynamaya başladı. Yeni sürecin bir diğer özelliği, ev ödevi ve cezalandırmanın kaldırılmasıydı (Koutaissoff, 1953: 105). Bu dönemde artık ev ödevleri ve bireysel çalışmalar akademik başarının bir ölçütü olmaktan çıktı (Fitzpatrick, 1982: 148). Ayrıca derslerin düzenli aralıklarla yapıldığı, öğrencilerin sınıflara bölündüğü eski sistemin yerini proje hazırlama metodu aldı. Bu projeler, Marksist doktrini çocuklara empoze etmenin bir yolu olarak görüldü (Timasheff, 1945: 74).

Kültürel devrim sürecindeki eğitim anlayışının bir diğer önemli özelliği, dini eğitimin yasaklanmasıydı. Bilindiği üzere dine karşı mücadele, sosyalist anlayışın önemli bir

parçasıydı. Din, emekçilerin başlıca düşmanı olarak tanımlandı. Bu anlayışın bir sonucu olarak, ülke genelinde din karşıtı kampanya başlatıldı. Rahip ve keşişlere yönelik baskılar arttırıldı. Kiliselere ait araziler kamulaştırıldı; kilise hazineleri ve din adamlarına ait mallar müsadere edildi. Dinle mücadele, çok geçmeden eğitim alanında da kendini gösterdi. Sovyet hükümeti 1921’de gençlerin dini eğitim almasını yasakladı. Dini kitapların yayını durduruldu, kilise okulları ve manastırlar kapatıldı (Kochan ve Keep, 1997: 141).

Komünist bir toplum oluşturulması çabalarının eğitime bir diğer yansıması, üç yaşından büyük olup henüz okul çağına gelmemiş çocuklar için teşkil edilen kreşlerdi. Kreşler devrimin ilk yıllarında öncelikle sanayi merkezlerinde ve daha sonra kırsal kesimde kuruldu. Bu kurumların amacı, kadınların kültürel ve sosyo-politik hayata, sanayi ve devlet çalışmalarına katılımını kolaylaştırmaktı. Kreşlerin belirli bir saati yoktu, ancak anneler işte olduğu sürece çocuklar burada kalıyordu. Kreşlerde çocukların bireysel eğilimlerini törpülemek amacıyla takım çalışması teşvik ediliyor ve çocuklarda Sovyet liderlerine karşı sevgi aşılarmaya çalışılıyordu. (Peters, 1956: 423). Bunun yanı sıra çocuklara basit ve pratik beceriler kazandırılıyor, onların estetik eğitime özen gösteriliyor ve çocuklar okul eğitimine hazırlanmış oluyordu (Ercantürk, 2010: 11).

Öğrencilerin sosyalist eğitiminde çocuk ve gençlik teşkilatları da önemli vasıtalar. Bu amaçla yaş gruplarına göre üç farklı teşkilat kurulmuştu. 7-12 yaş grubundaki çocuklar için 1925’te Oktyabryat (Ekim Çocukları) teşkilatı kuruldu. 12-16 yaş grubundakiler içinse 1922 yılında Pioner teşkilatı organize edildi. 16 yaş ve üzerindeki ise Komsomol teşkilatına dahildi (Peters, 1956: 423). Oktyabryat teşkilatı tüm okullarda mevcuttu. Bu teşkilatın amacı; çocukları birbirleriyle arkadaşlık duygusu içerisinde eğitmek, çocuklara sorumluluk duygusu aşılarmak ve çocukların topluma faydalı faaliyetlere katılımını sağlamaktı (Hodorovskaya, 1990: 23). Bunların yanı sıra, çocuklar arasında disiplin, otoritelere saygı ve emeğe karşı sevgi oluşturmak da bu teşkilatın en temel vazifesi idi (Macintyre, 1993: 43). 12-16 yaş grubundaki çocuklar için kurulan pioner teşkilatının vazifesi ise; çocuklarda “yüksek ahlaki değerlerin” yaratılması, çocukların öğrenmeye karşı ilgisinin devamlı olarak arttırılması ve pionerlerin Komünist Partisi’ne ve halka sadakat duygusu ile yetiştirilmesi idi (*Polojeniye o Vsesoyuznoy Ordena Lenina Pionerskoy Organizatsii İmeni V.İ.Lenina*, 1967 11). Pionerler ilk dönemlerde öğretmenlerin parti çizgisine uyup uymadıklarını denetledi ve uymadıkları takdirde onları Sovyet idarecilerine şikâyet etti (Peters, 1956: 422). Pionerler tarım ve sanayi alanındaki çalışmaların yanı sıra cehaletle, dinle ve alkolle savaşta da yer aldı (Hulicka, 1953: 143). 15 yaşına basan pionerler için sonraki adım, Komsomol teşkilatıydı. Ancak belirtmek gerekir ki, Komsomol’a her isteyen katılmazdı. Çünkü Komsomol’a katılmak daha ciddi bir meseleydi. Bu süreç, parti üyeliğine dek giden bir süreçti (Figs, 2007: 69). Bu nedenle, bir pionerin Komsomol teşkilatına üye olabilmesi için, okullarda yürütülen toplumsal çalışmalarda aktif görev alması gerekiyordu (Albitskaya, 1953: 42). Komsomol’un başlıca görevi, Marksist-Leninist idealler doğrultusunda gençlerin eğitilmesine yardım etmek ve gençler arasında toplumsal olaylara karşı sınıfsal bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamaktı (“Vsesoyuznaya Pionerskaya Organizatsiya”, 1927: 466).

Kültürel devrim dönemi eğitim sistemindeki bir diğer yenilik, okul müfredatında sosyal açıdan faydalı faaliyetlerin önemli yer tutmasıydı. Karl Marks'a göre, sosyalist bir devlette yetişmekte olan nesil, üretim işiyle alakadar olmalıydı. Ancak burada önemli olan nokta, bu emek faaliyetlerinin eğitim süreciyle birlikte yürütülmesiydi (Benyuh, 1931: 7). Lenin de komünist düzenin ancak, bu ideolojinin kalıp şeklinde öğrenilmiş fikir ve emirler şeklinden çıkarılıp canlı bir hale getirildiği takdirde kurulabileceğini savundu (Arutunyan, 1930: 36). Aynı şekilde Mihail Kalinin de 11 Mart 1926'da Komsomol teşkilatının VII. kongresinde yaptığı konuşmada Marksizm'i öğrenmede sadece Marks ve Engels okumanın yeterli olamayacağını, Marksizm'in bu fikirlerin günlük yaşama da uyarlanmasıyla öğrenilebileceğini dile getirmişti (Kalinin, 2006: 14). Sosyal açıdan faydalı faaliyetlerin, çocukların hayata ve topluma bakışında komünist bir anlayışın geliştirilmesine yardımcı olacağına inanılıyordu. Çocuklar ve gençler, bu şekilde devrimin "büyük insani hedeflerinin" yerine getirilmesine katkıda bulunacaktı (Lauglo, 1988: 293). Bu anlayış çerçevesinde çocuklar ve gençler; fabrika ve işletmelerde, inşaat ve hasat çalışmalarında gönüllü olarak görev aldı; bunun yanı sıra orduya yardım için de çeşitli faaliyetler organize ettiler (Turkevich, 1960: 302). Böylece kültürel devrim dönemi eğitim sisteminde emek prensibi öne çıkarıldı ve okullar, öğrencilerin mezun olduktan sonra işte çalışacakları için bir hazırlık ortamına dönüştürüldü (Timasheff, 1945: 73).

Devrimin ilkyıllarında üniversitelerde özgürlükçü bir hava hâkimdi. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. 8 Ekim 1918 tarihinde kabul edilen bir kararla üniversitelerde köklü bir değişim süreci başladı. Bu kararın ardından tüm akademik unvanlar kaldırıldı ve fakültelerdeki hocaların üniversite konseyine dâhil olduğu ilan edildi (Timasheff, 1945: 73). Akademisyenler, özellikle de Beşerî Bilimler Fakültesi'ne mensup olanlar üzerinde ideolojik baskı uygulanmaya başlandı (Basil, 1968: 50). 1922'de üst düzey Parti yetkililerinden oluşan Ulusal Bilim Konseyi kuruldu. Bu kurum kısa bir süre içerisinde, profesörler tarafından verilecek dersler için kendi oluşturduğu programı uygulamaya başladı. Komünist hücrelere bağlı öğrenciler, derslerin öngörülen programla uyumlu olup olmadığını kontrolle görevliydi (Timasheff, 1945: 76-77). Kültürel devrim döneminde üniversiteye kabulde adaylar politik ve sosyal açıdan uygunluklarına göre (*komandirovaniye* sistemi) ve Komsomol, Yerel Parti organları ile sendikalar tarafından seçiliyordu. Bu sistemde sadece çok az kontenjan sınavla alınanlara ayrılıyordu (Fitzpatrick, 1992: 66). Ancak bu durum, bazı sıkıntıları da beraberinde getirdi. Alımların akademik ölçütlere göre değil, ait olunan sınıfa ve politik görüşe göre gerçekleştirilmesi üniversitelerdeki akademik kalitede düşüşe neden oldu (Fitzpatrick, 1992: 97-99).

2. KÜLTÜREL DEVRİM SÜRECİNİN SONU

Daha önce de ifade edildiği gibi, kültürel devrim dönemi boyunca aile hayatı, burjuva ekonomik hayatı ile bağın bir işareti olarak görülmüş ve çocuklar kendi ebeveynlerine karşı çıkmaya ve ailelerinden kopmaya teşvik edilmişti. Esasında bu, sadece aile otoritesine değil her türlü otoriteye karşı bir başkaldırıydı. Nitekim okullarda da öğretmenlerin iktidarına son verilmişti. Ancak geleneklerden bu denli kopuş, 1930'lu yıllara gelindiğinde ahlaki yapıda gevşemeye ve sosyal bağların zayıflamasına neden oldu (Lawrence, 1993: 287). Aile ve eğitim

politikalarındaki ölçsüz serbestlik; ülke içerisinde holiganlığın yükselişi, boşanma ve kürtaj oranlarının artışı gibi olumsuz neticeler verdi (Fitzpatrick, 1982: 150). Örneğin, 1934'te her 100 evlilikten 37'si boşanmayla sonuçlanırken, hastanelerde 57.000 canlı doğuma karşılık 154.000 kürtaj gerçekleşmişti (Hosking, 1993: 213). 1931-34 yıllarında çocuk suçlarının oranında da %100'lük bir artış olmuş; holiganizm sadece varoş bölgelerde değil, kent merkezlerinde de yaygın hale gelmişti (Service, 1997: 246). Stalin bu problemleri ortadan kaldırmak için, devrim ilkelerinden kopuş pahasına yeni siyaset takip etmeye başladı. Böylece siyasi alanda olduğu gibi, sosyal ve kültürel sahada da otoritenin kendini iyiden iyiye hissettirdiği bir politika takip edilmeye başlandı. Bu dönemde aile kavramı yeniden önem kazandı. 1934-35'te medya istikrarlı bir aile hayatı ve çocuk sahibi olunması yönünde propagandaya başladı. Böylece SSCB'de aile yeniden pozitif bir değer haline geldi (Hosking, 1993: 213). 1936 yılında kürtaja sınırlama getirildi. 10 ve daha fazla sayıda çocuğu olan kadınlar "kahraman anneler" olarak taltif edildi (Service, 1997: 246). Boşanma da oldukça zorlaştı ve ailevi sorumluluklarını üstlenmeyen kişiler tenkit edilmeye başlandı. Homoseksüellik cezai yaptırım gerektiren bir suç haline geldi. İlk yıllarda dini bir kalıntı sembolü olarak görüldüğü için yasaklanan yeni yıl ağacı bu dönemde, aile bayramı geleneğini canlandırmak amacıyla yeniden ortaya çıktı (Fitzpatrick, 1982: 150).

Stalin'in otoriter siyaseti eğitim alanına da yansıdı. Bilhassa üniversiteler bu otoriter siyasetten payını aldı. Stalin 1929 yılında tüm eğitim sistemine hükmetmeye başladığında üniversitelerdeki tüm direniş sonlandırıldı (Basil, 1968: 50). Ardından yükseköğretim kurumlarının tamamında büyük bir dönüşüm süreci başladı. 1929'da Bilimler Akademisi'nde başlatılan tasfiye hareketinin sonucunda Akademi'ye üye 100'den fazla kişi tutuklandı (Kochan ve Keep, 1997: 385). Parti üyesi olmayan profesörler kendi derslerinde protesto edildi ve sözlü saldırılara maruz kaldı (Hosking, 1993: 174). Stalin döneminde üniversitelerdeki otonom da son buldu. 1920'lerin sonlarında üniversitelerin başına *Narkompros* (Halk Eğitim Komiserliği) tarafından komünist rektörler atanmaya başlandı (Fitzpatrick, 1992: 95). Bu yeni süreçte profesörler eski otoritelerini yeniden elde ederken, üniversitelere girişte de akademik ölçüler baz alınmaya başlandı (Fitzpatrick, 1982: 149). Bu durum, *komandirovaniye* sistemine son verildiği ve üniversiteye kayıtlarda akademik ölçütlerin kıstas alınmaya başladığı anlamına geliyordu (Fitzpatrick, 1992: 99). Nitekim Stalin döneminde işçilerin üniversitelerde eğitim almak üzere fabrikalardan toplanması uygulamasına son verildi. *Rabfak* (işçi fakültesi)'ların sayısı önce azaltıldı, ardından tümüyle kaldırıldı (Hosking, 1993: 216). Fitzpatrick'e göre, bu durum işçiler arasında hayal kırıklığına neden oldu. Çünkü işçi kesim, üniversitede eğitim imkânını devrimin kendilerine sunduğu bir hak olarak görüyordu ve bu nedenle işçilerin üniversiteye girişleri sınırlandırıldığında ihanete uğradıklarını düşündü (Fitzpatrick, 1992: 143).

Stalin döneminde üniversitelerin yanı sıra ilk ve ortaöğretimde de önemli değişiklikler yaşandı. Komünist Parti Merkez Komitesi 1931'de okulların temel seviyede dahi eğitim vermekten aciz olduğunu açıkladı. Bu gerçekçyle kültürel devrim sürecinin aşırıya kaçan uygulamalarından vazgeçildi. İlk yıllarda uygulanan eğitim politikalarına hükmeden anlayış, devletin zaman içerisinde yok olacağı

tezine dayanıyordu. Ancak Stalin, bu tezin bir hata olduğunu itiraf etti (Fitzpatrick, 1982: 131). Bu açıklama, eğitim alanında öğrencilere tanınan büyük serbestliğin sona erdiği anlamına geliyordu. Nitekim Eğitim Komiserliği komünist yöneticilerin taleplerini karşılamak için yeni bir müfredat uygulamaya koydu. Bu müfredata göre okullar üretim faaliyetlerinden uzaklaşmalı ve kendi esas işlevi olan öğretime geri dönmeliydi (Timasheff, 1945: 78). Böylece kültürel devrim süreci eğitim anlayışının önemli bir parçası olan sosyal açıdan faydalı faaliyetlere sınırlama getirildi. Komünist Parti Merkez Komitesi 1933 yılında ideolojik toplantıların ders saatleri içerisinde düzenlenmesini yasakladı. Artık öğrencilerin başlıca görevi derslerine daha sıkı çalışmaktı. Bu nedenle, öğrencilerin tatil zamanlarında topluma faydalı faaliyetler kapsamında aşırı yük altına alınmaları yasaklandı. Artık öğrenciler bu tür çalışmalara yalnızca, “açık rızaları” halinde ve ders saatleri dışında olmak kaydıyla katılabilecekti (Dorotich, 1967: 302).

Stalin döneminde okul müfredatında yaşanan en önemli gelişmelerden biri, ilk ve ortaöğretimde politik eğitimin yasaklanması oldu. Bu durum, Komünist Parti Merkez Komitesi'nin 22-24 Nisan 1934 tarihinde aldığı kararla gerçekleşti. Böylece politik eğitim 7. sınıfın altındaki sınıflarda tamamen sonlandırılırken, 8. ve 9. sınıflarda haftada 1 saatle, 10. sınıfta ise 2 saatle sınırlandırıldı. Politik eğitimin yasaklanması ilk dönemde ihmal edilen yabancı dil, tarih, edebiyat, coğrafya ve anadili eğitimi gibi konulara daha fazla zaman ayrılmasını sağladı (Timasheff, 1945: 83).

Yeni dönemde aile kavramıyla uzlaşmacı bir siyasetin yansıması olarak ebeveynlere okullara yardımda bulunmaları çağrısı yapıldı (Dewitt, 1968: 243). Sınavlar, ev ödevleri, ders kitapları yeniden uygulamaya kondu. Bununla birlikte, ortaöğretimden üniversite ve enstitülere dek Sovyet okullarında kullanılan tüm ders kitaplarının, yayınlanmadan evvel, devletin yayıncılık departmanının özel sansür birimine yollanması ve buradan onay alması gerekiyordu. Ders kitaplarının görevi, Sovyet rejimine yönelik güven aşılama ve insanlarda Sovyet ülkesi ile ilgili olumlu bir imaj uyandırmaktı (Hulicka, 1953: 142). Bu süreçte; sınıf disiplini, öğretmen ve aile otoritesi de -eskiden olduğu gibi- yeniden önem kazandı. Stalin dönemi eğitim sisteminin bir diğer özelliği, okul üniformalarının yeniden kullanılmaya başlanmasıydı (Fitzpatrick, 1982: 149). 1930'lu yılların sonlarında üniformanın yanı sıra kızların saçlarını örmesi de yeniden zorunlu hale geldi (Hosking, 1993: 215). Tüm bu reformların amacı, bozulan nizamı yeniden sağlamak için eğitimde geleneksel metotlara geri dönmektir. Stalin döneminde Riga'da bir ortaöğretimde öğretmenlik yapan O. Anisimov'un açıklamaları, Stalin'in öğretmenlerden ve eğitim sisteminden beklentilerini ortaya koymak açısından önemlidir:

İşgalden önce kullandığımız tüm kitaplar yasaklandı. Şurası açıktı ki, eğer Kızıl Ordu tarafından eğitimcilere verilen politik eğitim dersini almazsak, bu görevde kalamayacaktık. Aldığımız politik eğitim, dünyadaki en bilimsel kitap olarak tanımlanan, her kelimesi Stalin yoldaş tarafından onaylanan ve 'komünist incil' olarak ifade edilen Rus Komünist Partisi'nin Kısa Bir Özeti başlıklı kitabı ezberlemekten ibaretti. ... Yine şurası açıktı ki, bu derslerde hiçbir kişisel görüşe yer yoktu. Herhangi bir kişisel eleştirisi -hatta kapitalizme yönelik olumsuz eleştiriler bile- kapitalizm hakkında söylenmesi gereken

her şeyin zaten Marks, Engels, Lenin ve Stalin tarafından söylenmiş olduğundan tartışılmasına müsaade edilmeyen konulardı. Bu fikirler geliştirilemeyeceğine göre, üzerinde kişisel görüş bildirmek bir sapkınlıktı (Anisimov, 1950: 88).

Bu dönemde felsefe, hukuk, biyoloji dâhil her bir bilim dalı tamamen politik amaçlara hizmet etmeye başladı. Bunlar arasında tarih de vardı. Devlet, bağımsız araştırmacılara arşivin kapılarını kapadı (Kochan ve Keep, 1997: 385). Stalin, yeni tarih kitaplarının yazılması emrini verdi. Bu dönemdeki tarih yazımında dikkat çeken hususlardan biri, Korkunç İvan gibi Rus tarihinin önemli simalarının itibarlarının iade edilmesiydi. Eski Bolşevik enternasyonallerce küçümsenen anavatan (*rodina*) kavramı da bu dönemde yeniden belirdi (Fitzpatrick, 1982: 149). Bununla birlikte, Stalin döneminde Rus milliyetçiliği, tehdit olarak algılanmaya devam etti. Örneğin, 1930 yılında ünlü Rus vatanseverleri S.F.Platonov (1860-1933) ve E.V.Tarle (1874-1955) mahkemeye verilerek, esasında var olmayan “Rusya’nın Yeniden Canlandırılması İçin Mücadele” hareketine liderlikten tutuklandılar (Service, 1997: 200). Milliyetçiliğe yönelik bu baskılar II. Dünya Savaşı’na dek devam etti.

SONUÇ

Sovyet iktidarının ilk yılları sadece eğitim alanında değil siyasi sahadan ekonomiye büyük bir dönüşüm sürecinin yaşandığı yıllardı. Bolşevikler Çarlık Rusya’sından devraldığı topraklar üzerinde yepyeni bir düzen inşa etmeye çalıştılar ve bunun için ellerindeki her vasıtayı kullandılar. Eğitim, sosyalist inşa sürecinin belki de en önemli parçasıydı. Çünkü devrimle gelen siyasi başarıya rağmen, toplumun önemli bir kesimi devrim ilkelerini benimsemiş olmak bir yana bunların ne mana ifade ettiğinden habersizdi. Bu nedenle, devrimin nihai başarısı yeni neslin ona sahip çıkmasına bağlıydı. Sovyet okullarının görevi tam olarak buydu. Ancak komünist bir eğitim sisteminin kurulması kolay olmadı. Bunun için yeni eğitim kadrolarına, yeni kurumlara ve mevcut ideolojiyi yansıtan yeni ders kitaplarına ihtiyaç vardı.

Kültürel devrim yıllarında eğitim sistemi komünist ideolojinin taleplerine göre yeniden şekillendirildi. Bu dönemin en belirgin özellikleri; burjuva eğitim sistemi olarak tanımlanan ve sınıflarda belirli bir konunun anlatımına dayanan sistemin reddedilmesi, okullarda emek prensibinin öne çıkarılması ve üniversiteye girişte işçi sınıfından olanlara öncelik verilmesiydi. Yine bu dönemde her türlü otoritenin reddine dayalı anlayış, öğretmen ve okul yöneticileri ile ailenin eğitim alanındaki baskın rolüne son verdi. Ancak kültürel devrim yıllarındaki bu politikalar, ilerleyen dönemde bazı problemleri de beraberinde getirdi. Holiganlığın yaygınlaşması, boşanma ve kürtaj oranlarında artış gibi toplumsal problemler Stalin’in otoriter kimliğiyle birleşince eğitim alanında disiplin yeniden önem kazandı.

Eğitimin eskiden olduğu gibi sınıflardaki derslerle sınırlandırıldığı, üniformaların yeniden kullanılmaya başlandığı 1930’lu yıllar, komünist eğitim anlayışından uzaklaşılmasını gösteren işaretlerdi. Bu dönemde her ne kadar yoğun bir komünist propaganda yürütüldüyse de uygulanan metotlar açısından bu sistem komünist eğitim anlayışını yansıtmaktan oldukça uzaktı. Özetle, Sovyetler Birliği’nde okul sistemi, komünist bir toplum yaratılması hedefinin önemli bir parçası olmuştu ancak, iktidarın çizdiği sınırlar çerçevesinde.

KAYNAKÇA

- Albitskaya, A.P. (1953). Osobennosti Vospitatelnoy Raboti s Pionerami v Sedmih Klassah Sredney Şkoli. *Sovetskaya Pedagogika* 2: 35-48.
- Anisimov, O., (1950). The Soviet System of Education. *Russian Review* 2: 87-97.
- Arutunyan, P.O. (1930). *Çocuk Kommünist Harekatının Mahiyyet ve Vezifeleri*. Bakı: Azereşr.
- Basil, J. (1968). Russia and the Bolshevik Revolution. *Russian Review* 1: 42-53.
- Benyuh, B. (1931). *Qent Pioner Destesinde Politexnizm*. Bakı: Azereşr.
- Dewitt, N. (1968). The October Revolution and Soviet Education. *Canadian Slavonic Papers* 3: 235-253.
- Dorotich, D. (1967). A Turning Point in the Soviet School: The Seventeenth Party Congress and the Teaching of History. *History of Education Quarterly* 7 (3) 1967: 295-311.
- Ercantürk, O. K. (2010). *Rus Eğitim Sisteminin İncelenmesi*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.
- Evans, A. (1976). Trends in Soviet Secondary School Histories of the USSR. *Soviet Studies*. 28(2): 224-243.
- Figes, O. (2007). *Karanlıkta Fıslıdaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*, Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fitzpatrick, S. (1992). *The Cultural Front: Power and Culture in Revolutionary Russia*. New York: Cornell University Press.
- Fitzpatrick, S. (1982). *The Russian Revolution (1917-1932)*. New York: Oxford University Press.
- Hodorovskaya, Z.A. (1990). *Vozrastnoy Podhod v Rabote Pionerskoy Organizatsii*. Moskova.
- Hosking, G. (1993). *The First Socialist Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hulicka, K. (1953). Political Education in Soviet Schools. *Soviet Studies* 5(2): 138-150.
- Judge, J., (1975). Education in the USSR: Russian or Soviet? *Comparative Education* 11(2): 127-136.
- Kalinin, M.İ. (2006). *Devrimci Eğitim Devrimci Ahlak*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Kapar M. A. (2016). Sovyetler Birliği Dönemi Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin Öğretimi. *USAD* (5): 239-252.
- Kochan, L. ve J. Keep (1997). *The Making of Modern Russia*. Penguin Books.
- Koutaissoff, E. (1953). Soviet Education and the New Man. *Soviet Studies* 5 (2): 103-137.
- Lawrence, J. (1993). *A History of Russia*. New York: A Meridian Book.
- Lauglo, J. (1988). Soviet Education Policy 1917-1935: From Ideology to Bureaucratic Control. *Oxford Review of Education* 14 (3):285-299.
- Macintyre, J. (1993). Political Socialization Of Youth In The Soviet Union: Its Theory, Use, and Results. *Unpublished Dissertation*. California: Naval Postgraduate School.
- Peters, V. (1956). Education in the Soviet Union. *The Phi Delta Kappan* 37 (9): 421-425.
- (1967). *Polojeniye o Vsesoyuznoy Ordena Lenina Pionerskoy Organizatsii İmeni V.İ.Lenina*. Moskova: Molodaya Gvardiya.
- Rauch, G. V. (1967). *A History of Soviet Russia*. New York: Praeger Publishers.
- Service, R. (1997). *A History of Twentieth-Century Russia*. New York: The Penguin Press.
- Timasheff, N.S. (1945). The Soviet School Experiment. *Russian Review* 2: 72-87.
- Turkhevich, L. (1960). Soviet Education. *The Modern Language Journal* 44 (3): 113-117.
- (1927). *Vsesoyuznaya Pionerskaya Organizatsiya*. *Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya*, 5. Moskova: 1366-1377.
- Zickel, R. (1971). *Soviet Union: A Country Study*, Washington: Area Handbook Series.